

VINKO MÖDERNDORFER: MLADINSKA LITERATURA IMA ZELO VELIKO BOTROV



Foto: Večer

Letos ste bili na večernici s kar dvema deloma, ob nominirani Sončnici, ki je že vaš četrti najstniški roman, še s poetično knjigo najstniških pesmi Romeo in Julija iz sosednje ulice. Torej spet v polni formi za mlade bralce? To kondicijo ohranjate precej redno ob svojem drugem polivalentnem, ustvarjalno osupljivo potentnem delu.

To se vam samo zdi. Sploh ne delam veliko. Pravzaprav zadnja leta delam zelo malo. V gledališču skoraj nič. Pišem pa tudi malo. Se mi ne ljubi. Zbirko pesmi za najstnike sem končal leta 2019. *Sončnico* pa tudi enkrat takrat.

Z mladinsko literaturo je tako, da se zelo veliko ljudi spozna nanjo. Mislim teoretikov. Vsi mislijo, da vedo, kaj in kako je treba pisati za mladino, kaj je za mladostnike dobro in kaj slabo, kaj se spodobi in kaj ne ... Tako da ima mladinska literatura zelo veliko botrov.

Vsak ima svojo predstavo, kako je treba vzgajati otroke in kaj naj berejo, katere zgodbe so primerne in katere ne. Še več, odrasli si lastimo vedenje, kaj doživljajo mladi in kakšna je njihova mladost in odraščanje. Primerjamo ga s svojo mladostjo in s svojim odraščanjem, kar je, milo rečeno, butasto. Vsaka mladost je skrivnost. In vsaka mladost je zlorabljen mladost, lepe in čiste in neomadeževane in normalne mladosti ni. Mladost je spoznavanje, odkrivanje, in zato ne more ostati nedolžna. Tako da sem mladinske literature in njenih vsevednih botrov kar malo sit. Mislim, da ne bom več veliko pisal.

Ste izrazito blizu najstniški populaciji, kako, da ste se specializirali prav za tega najzahtevnejšega naslovnika? Pravite sicer, da si tema in zamisel sami najdeta formo, kajne?

Nisem se specializiral. Takšna specializacija ne obstaja. Obstaja samo literatura. Dobra ali slaba. In obstaja literatura, v kateri nastopajo mladi ljudje. To je vsa razlika. Vedno poskušam napisati zgodbo. Nikoli zgodbe za otroke. Mladinski roman je roman in pika. Če je dober, ga bodo brali vsi, ker pa so v takšnem romanu glavni mladi ali zelo mladi ljudje, je jasno, da po njem posežejo mladi.

Ali so mladi bolj zahtevni bralci? Mislim, da so. Predvsem pa ne prenesejo blefiranja. Zelo hitro odložijo branje, ki je neprepričljivo, in upam, da hitro odložijo tudi branje, ki jih poskuša poučevati in moralizirati. Sicer pa za to ni bojazni, če se znaš iskreno živeti in opisati mladega človeka.

V Sončnici naslavljate nekatere vznemirljive teme, kot so brezdomstvo, drugačnost, motnje hranjenja, nerazumevanje staršev ... Tudi spremna besede strokovnjakinje je v knjigi. Se vam zdi tak pristop, ki ga v mladinski literaturi pogosto prakticirajo zadnje čase, produktiven?

Ni morda malce na škodo čiste literature?

Se vam ne zdi, da so brezdomstvo, drugačnost, motnje hranjenja, nerazumevanje staršev ... vsakdanji pojavi našega življenja in življenja mladih? Mlad človek vse našteto sreča vsak dan na poti v šolo. Motnje hranjenja so velik problem današnje mladine. Hud in smrtonosen. Tudi brezdomstvo in begunstvo srečujemo na vsakem koraku. Problem je, da se delamo, kot da teh problemov ni. Kot da ni brezdomcev, kot da ni beguncev, kot da ni nerazumevanja v družinah ... Z izpostavljanjem problemov, ki obstajajo v družbi in svetu, literatura ne izgublja, pač pa pridobiva. Dobre literature ne določajo samo teme, ki jih obravnava, ampak subtilnost psihološkega niansiranja, bogatost jezika, prepričljivost opisovanja in iskrenost. Lahko bi pisal tudi o družini, ki je navdušena nad nedeljskimi izleti, nad športom, ki je uspešna in srečna. Morda imajo kakšne manjše probleme z uspehom v šoli, vendar jih kot dobra družina uspevajo složno reševati. Pri tem jim pomaga vera v prijaznega katoliškega boga ali zaupanje v družinsko avtoriteto ... Bi se vam zdela takšna zgodba bolj literatura? Bi se vam zdela takšna zgodba prepričljiva in vredna branja? Tisti, ki očitajo mojim zgodbam aktualnost in poseganje po problemih resničnega življenja, se zelo motijo. Prav nič pedagoškega ni v mojih zgodbah. Prav nič preračunljivega. Mislim, da v današnjem svetu primanjkuje empatije, občutljivosti za težave drugega. Svet bo boljši, če bodo mladi videli begunce, brezdomce, če bodo videli sošolko, ki ima anoreksijo, če bodo videli, da imajo nekateri manj kot oni, če bodo znali opaziti bolečino drugega. Samo tako bo svet nekoč boljši. Če je takšno stališče na škodo literature, naj me hudič vzame!

Zgodba o najstnikih, sošolcih Vorancu in Ajdi, se zaplete, ko se v njuno soseščino

priseli brezdomka Sončnica. O ljudeh z roba pišeta za šolsko nalogo in gospo intervjuvata. Marsikaj zanimivega skriva, tudi povezavo s Piko Nogavičko, živela je na Švedskem ... Skozi šolo lastnega sprejemanja drugačnosti in osvobajanja lastnih travm gredo. Zanimiva zamisel, da je to prav nekdo z robne pozicije, najbolj ranljiv, zavržen?

Ja, to je res zanimivo. In še kako resnično. Kadar vidim brezdomca, me vedno zanima, zakaj se je njegova zgodba končala v brezdomstvu. Tudi do beguncev nisem ravnodušen. Res je, da bi me moralo zanimati tudi to, zakaj je sosed politik čez noč strašno obogatel, pa sem žal nad njegovo zgodbo nemočen. Saj so bogati in uspešni lopovi sistem sveta, v katerem živimo. So sistemsko zaščiteni. Ščitijo drug drugega.

Zanimivo se mi zdi, da je sprožilni element dogajanja v mojem romanu prav nekdo z roba družbe. Meni se to zdi razumljivo. Tisti z roba družbe so posledica ravnanja tistih na vrhu družbe. Ne vem, kakšen bi bil roman, če bi se Ajda začela spraševati o sumljivih poslih svojega očeta. Bil bi zelo skonstruiran in izmišljen. Najbrž. Mladi namreč reagirajo na svet, ki ga vidijo. Vidijo pa posledice. Tudi anoreksija je posledica odnosov v družini, pomanjkanja ljubezni in še marsikaj drugega. Tudi begunci so posledica vojne, vojna pa je posledica politike, tudi naše ... S kom ali s čim naj se literatura ukvarja kot s posledicami, z ljudmi z roba družbe? Spoznanje, ki ga doživljata mlada dva ob zgodbi *Sončnice*, pa je seveda zanju odrešilno, katarzično. S spoznavanjem njene zgodbe spoznata tudi sebe ali predvsem sebe.

Obljubljam, naslednjič bom napisal roman o uspešnih ljudeh.

Ideja za Sončnico se je utrnila menda z ljubljanskih ulic, kjer ste srečevali tako gospo s sončnicami, zataknenimi za klobuk, ki je govorila v nerazumljivih

verzih? Menda ste zamisli o Sončnici že dolgo zbirali? Odnos mladih ljudi do brezdomcev je najbrž zelo kontradiktoren, vprašanje, ali so sploh lahko empatični v tej družbi utilitarizma in zdizajnirane realnosti ...

Ideja za *Sončnico* se ni utrnila menda z ljubljanskih ulic, pač pa sem jo čisto zares našel tam. Marsikaj v tem romanu sem videl v resničnosti. Tudi razmerja v družini. Probleme z anoreksijo, lažjo med partnerji, odnose med sošolci ... Nikoli se ne lotim pisanja, če nimam jasnega videnja in vedenja o nastopajočih. In oni so skonstruirani iz mnogih resničnih oseb.

Ja, kar nekaj let, morda celo desetletje, sem vedel, da bom napisal takšno zgodbo, ki bo govorila o empatiji. Odnos mladih do brezdomcev pa nikakor ne bi smel biti kontradiktoren. Mladi so lahko empatični. Pravzaprav bi morali biti. Empatija je bistvena človeška lastnost. Če niso, je to problem družine in družbenega okolja, ki mladim daje zgled uspešne, vendar brezobzirne in hladne družbe. Samo sociopati, množični morilci in nekateri politiki (žal najbolj vplivni) ne premorejo empatije. Res pa je, da živimo v svetu laži, morilcev, vojne, hladne preračunljivosti, brutalnega in koristoljubnega kapitalizma ... Zato so takšne zgodbe, kot je *Sončnica*, še bolj pomembne. Ljudje smo ljudje prav zaradi sposobnosti empatije. Ne moremo kar stopati preko drugih ljudi. Vsako zavračanje beguncev, brezdomcev in drugačnih je problematično. Ne želim si živeti v svetu, kjer ne bo empatije. To je konec.

Sijajno balansirate med dvema vzporednima naracijama, njegovo in njeno. Prihajata iz socialno različnih okolij, vsak s svojo prtljago odnosov, strahovi. Voranc se še vedno ni spoprijel s smrtjo očeta, Ajda ima težave z motnjami hranjenja. Treba se je izogibati teznosti in

moraliziranju, kadar je v talonu toliko nekih težavnih tem, povezanih z mladostniki?

V talonu vsakega življenja je zares veliko različnih tem. V vašem ni? Vsako življenje je sestavljeno iz neskončnega števila lepih in slabih trenutkov. Vsaka družina ima svojo preteklost. Ljudje ogromno prinesemo v skupno življenje in veliko tega predamo otrokom. Zavedno in nezavedno. Ne poznam ljudi, ki ne bi imeli mnogo več težav, kot jih imata mlada dva v mojem romanu. V družinah se imajo radi, se sovražijo, se varajo, so pretirano ljubosumni, agresivno vzgajajo svoje otroke, imajo raka, psihične težave, travmatične izkušnje iz mladosti, nesreče, poslovne uspehe in katastrofe, zlorabe ... Družina je leglo slabih prizorov. Pa tudi sreče. Seveda. Vzajemnosti, ljubezni ... Res pa je tudi, da na nas lahko usodno vplivajo prav slabe reči. Tako da v moji knjigi nikakor ni preveč težavnih tem. Ravno prav jih je. Kar se pa moraliziranja tiče ... Se vam zdi to moraliziranje, da ima punca anoreksijo in se zelo težko izvleče iz nje? Ali pa to, da se starša ločita? Se vam zdi težno to, da klošarko *Sončnico* izselijo neznano kam? Ali pa to, da Ajda in Voranc odide ta vsak na svojo gimnazijo? Meni se vse to ne zdi ne težno ne moraliziranje, pač pa literatura, ki črpa iz življenja.

Ko ste bili večerniški lavreat, ste v intervjuju dejali, da je bila mladinska literatura sama sebi največji tabu. Danes se zdi bolj problematično, da nekateri avtorji in avtorice tabujske mladostniške teme izrabljajo kot nekakšne komercialne niše. Kaj pravite?

Jaz nikakor ne izrabljam nobenih tabujev. Zdi se mi celo dobro, da pisatelji posegajo po temah spolnih zlorab v družini ... to je bila velika tabu tema do nedavnega ... do pedofilije, saj je vsak četrti mladostnik žrtev spolnega nasilja. S tem, ko pišemo o tabu temah, jih tudi

razkrivamo. Skrivnost pa je v tem, kako je kakšna zadeva napisana. Lahko je napisana trivialno, moralistično, sentimentalno ... Skratka slabo. Če pa je napisana dobro, psihološko motivirano, resnično in vživeto, potem takšna zgodba mlademu človeku samo pomaga do spoznanja.

Svoboda pisanja je pri mladinski literaturi omejena s psihologijo, zagotovo pa je najpomembnejši jezik, ki mora biti prepričljiv, živ, aktualen, in vaš res sijajno zavibrira s časom, tudi s popkulturnimi fenomeni. Tukaj vam gotovo pomagata gledališče in nenehen živ stik z živim jezikom, dialogom?

Bolj kot gledališče mi pomaga življenje. Prisluškovanje življenju. Jezik mladostnikov se blazno hitro spreminja. V resnici se spreminja milijon na uro. Vsaka šola ima svoje jezikovne značilnosti. Spreminja se tedensko. Vsako leto se najdejo nove fraze. Ko napišeš roman in se resnično potruдиš, da bi ujel jezikovne posebnosti generacije, se bo vedno našel kakšen mladi bralec, ki bo rekel, tko pa noben na naši šoli ne reče!

Kar se jezika tiče, so mladi danes veliko bolj svobodni. Jezik je resnično svoboda. Svoboda pa se odraža v neprestanem spreminjanju. Tisti pisatelj, ki misli, da je v svojem pisanju ujel jezikovni utrip trenutka, se moti. Preden bo knjiga izšla, se bo jezik mladih nekajkrat spremenil. Tako da se s tem ne obremenjujem. Samo čudim se.

Kot angažiranega kulturnika vas moram za sklep vendarle vprašati, kako dihate aktualni trenutek za slovensko kulturo, če ga primerjate s časi, ko ste bili kritični govornik s podija Prešernovih proslav? Lažje se diha. Brez dvoma. Ni več arogance in primitivnosti. Ne smemo pa biti zadovoljni. V odnosu politike do umetnosti je bilo na Slovenskem v minulih treh desetletjih narejene toliko škode, da jo bo v enem mandatu težko popraviti.

Če si to politiki sploh želijo. Za politike vseh barv je namreč umetnost privesek, ki samo porablja denar. Osebnostno mislim, da spremembe na bolje potekajo prepočasi. Življenje pa tako hitro mineva.

Melita Forstnerič Hajnšek

IRENA ANDROJNA: CELO NAPAČNA POT JE LAHKO SMISELNA



Foto: Vekoslav Rajh

Modri otok ni vaš prvenec, zasledili smo vaš roman za otroke Začarano poletje pa tudi slušno pravljico Kaj dela zvonček, vseeno pa bi vas prosila, da se nam najprej predstavite. Tudi zato, ker je morda kdo zmeden, saj je v književnem polju kot izvrstna lektorica znana tudi vaša soimenjakinja, resda s še enim priimkom, Irena Mencinger Androjna.

Moja pisateljska pot se je začela v poznih najstniških letih s pisanjem pesmi; prva objava se je zgodila v tedanji Mladini pri logi *Mlada pota*, kar je bila lepa spodbuda za moje nadaljnje ustvarjanje.